

ТИТЛИ И ЗНАЦИ НА ЦАРСКАТА ВЛАСТ В ДРЕВЕН ЕГИПЕТ

Етимология на понятието „фараон“.

Титли и имена на египетските владетели съгласно царския протокол

Първоначално с понятието **prg-ḥw*? - „пер аа, пер ао“ () със значение „големият или величественият дом“ се обозначава дворецът на управляващия Египет монарх. С това си значение то влиза в състава на една разпространена официално-административна формула: „Величественият дом да бъде изпълнен с живот, благоденствие и здраве!“. Впоследствие (сравнително късно) започва да се употребява атрибутивно и като заместител за самия владетел - за първи път при Тутмос III (1479-1452 г. пр.н.е.) и Аменхотеп IV (Ехнатон – ок. 1372—1355 г. пр.н.е.) от XVIII династия (1372—1355 г. пр.н.е.) на Новото царство (ок. 1582-1069 г. пр. н.е.), като формулировката се изменя на „Нека фараонът да бъде жив, здрав и благоденстващ!“. При XXI династия (1077-943 г. пр. н.е.) този евфемизъм става обичаен и започва да се включва в поредицата от епитети пред името на властващия цар, за да бъде узаконен по времето на XXV династия (760-656 г. пр. н.е.) като част от официалната титулатура. През западносемитското (ивр. פָּרֹאֵה - пар'ао) и древногръцкото (Φαράω - фарао) си произношения терминът е трайно утвърден в блискоизточната и европейска културна традиция като название за египетските монарси.

Съгласно дворцовия етикет утвърден напълно през периода на Средното царство пълната титла на фараона се състои от пет елемента (епитети), като за всеки от тях той има специално име. Те изразяват различните аспекти на неговата власт и свръхестествената му функция на посредник между хората и боговете:

1. Най- старата титла е „Хор“ () – на името на слънчевия бог-сокол (; ; ;) от Нехен (Йераконполис), считан за предшественик на владетелите- несуюти от Горен Египет, а те за негови последователни въплъщения. Тя датира от най-древни времена – засвидетелствана е още преди началото на Ранното царство (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.) и управлението на I династия (ок. 3050-2890 г. пр. н.е.). Всъщност дори първият исторически и археологически засвидетелстван фараон : Слонът (Пен Абу- ок. 3500- 3200 г. пр. н.е.) от т. нар. 00 династия (ок. XXXV- XXXII в. пр. н.е.) носи титлата „Хор“. Има и едно-единствено изключение: фараонът от II династия (2890-2686 г. пр. н.е.) Перибсен (кр. на XXVIII- нач. на XXVIII в. пр. н.е.) предпочита титлата „Сет“ (), отъждествявайки се по този начин с едноименния бог на войната () от Нубт (Омбос), а неговият наследник Хасехемуи (2704-2686 г. пр. н.е.) поставя пред името си и двата знака, вероятно опитвайки се да помири отделните партии. Възможно е това да е било древен политически конфликт, облечен в религиозна форма и отразен впоследствие в митологичния мотив за борбата между Хор и Сет. Въпреки последващата демонизация на Сет, той все пак се утвърждава като едно от божествата покровители на царската власт.

2. Титлата „небти“ или (Закрилян от) Двете Господарки - - отразява положението на владетеля като обединител на Горен и Долен Египет в качеството на избран от двете богини-тотеми, покровителстващи двете части на страната. Богинята – лешояд Нехбет (;) се счита за закрилница на Горен Египет (Та Шемау- Земята на тръстиката или Юга), а богинята- кобра Уаджет (също и) на Долен Египет (Та Месу- Земята на папируса или Севера). Тя е почти също толкова старинна, както и „Хоровата“. Датира от I династия (ок. 3050-2890 г. пр. н.е.): управлението на Хор Аха (или Хор Боецът - между 3050-3007 г. пр. н.е.), най-вероятният кандидат за отъждествяване с първия фараон, обединил Египет съгласно древните царски списъци: Мени (или Менес : XXXI – XXX в. пр. н.е). Както Нехбет от Нехеб, така и Уаджет от Пер Уаджет (Буто) са соларни богини, богини, свързани с бога на слънцето Ра и идеята за неговото „слънчево око“ (). Буквално „небти“ означава „двете кошници“ () върху които са седнали двете богини в животински облик и които символизират Горен и Долен Египет.

3. Епитетът „Златен Хор“ () вероятно се е развил от най-ранната титулатура „Хор“, но се употребява отделно и самостоятелно. Символизира както мощта на владетеля, победоносен като Хор, надвил противника си Сет, така и пребъдването му като бог във вечността. Има тенденция името следващо „Златния Хор“ да се възприема като предназначено да обслужва царя в задгробния свят. В египетските представи златото е божествен метал, „плът на боговете“, от която са изваяни техните тела.

4. Може би най- употребяваната и значима титла е „несу бити“ – „владетел на Горен и Долен Египет“ или „неб тауи“ – „господар на Двете земи“. Тя се обозначава с йероглифната комбинация   Буквално тя означава (Произлезлият от или Притежателят на) острицата (цветно растение) и пчелата. Интерпретацията им е както друга двойка тотеме или емблеми на двете части на страната ((острицата) - Горен Египет и (пчелата) - Долен Египет), така и символ на благоденствието на Египет под царския скиптър - както медът се появява от съюза на цветето и пчелата. Използва се за пръв път от края на Третата династия (ок. 2686-2613 г. пр. н.е.). Немският ориенталист Томас Шнайдер се опитва да изведе етимологията от някои североафрикански езици (напр. берберските) със значение „силен мъж“, „водач“, но конструкциите му са до голяма степен произволни. Името, следващо „неб тауи“ е т. нар. тронно име, давано на царя при коронацията. Впоследствие титлата несу-бити се изписва и другояче: , , или . Първоначално несу е титла на владетеля на Нехен (Йераконполис), чиито вождове успяват да обединят първоначално Горен Египет, а впоследствие да наложат господството си над цялата страна, превръщайки я в първата централизирана и трайна империя на Древния Изток.

5. Титлата „син на Ра“ () се изписва чрез йероглифа „патица“ (- „са“), с която се означава и нейният омоним: думата за „син“ (също „са“) и знака „око в слънчевия диск“ (). Тази титла предхожда личното име на фараона и изразява неговото осиновяване от бога на слънцето Ра (Ре: , първоначален култов център Иуну/Хелиополис), легитимиращо правото му да заеме престола. Понякога пред личното име на фараона се поставя титлата неб-ха („господарят на проявленията“). Първият фараон, приел титлата „син на Ра“ е Джедефра (2499–2494 г. пр. н.е.) от IV династия (ок. 2613-2494 г. пр. н.е.).

Имената, следващи титлите на владетеля в някои случаи се ограждат от специални рамки, за да се подчертае особеното положение на техния носител.

Серех или серек е най-старата рамка, позната още от Ранното царство (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.). Тя символизира оградата на царския палат, където живее фараонът. Първият серех, както и Хоровото име са засвидетелствани археологически още при владетеля Слон Пен Абу- ок. 3500- 3200 г. пр. н.е.) от т. нар. 00 династия (ок. XXXV- XXXII в. пр. н.е.) на горноегипетската култура Накада (ок. 4400-3000 г. пр. н.е.).

Много по- популярен за масовата аудитория е картушът („шену“). Той започва да се употребява от началото на IV династия (ок. 2613- 2494 г. пр. н.е.) при Снофру (ок. 2613-2589 г. пр. н.е.). Представлява леко видоизменен за да побере дългата поредица знаци йероглиф „шен“ (), чрез който египтяните предават понятието „вечност“. „Шен“ често се изобразява като атрибут на боговете, един от които е фараонът. Понятието „ картуш “ идва от френски. Войниците на Наполеон (1769-1821), участвали в неговата Египетска експедиция (1798—1799) се забавляват като наричат на шега често срещания из древните руини символ cartouche, тъй като много им прилича на картонените гилзи – амуниции за техните пушки с дулно зареждане.

Серех

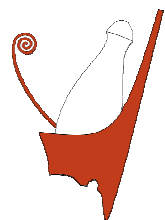
Картуш

Серехът огражда най-древното, „Хорово“ име на фараона. Картушът включва в себе си обичайно тронното и личното имена. Небти името и „Златният Хор“ обикновено не се ограждат. От времето на Средното царство (ок. 2055-1650 г. пр. н.е.) нататък се появява практиката пълната титулатура на фараона да се огражда в рамката на един картуш, а през Новото царство(ок. 1582-1069 г. пр. н.е.) Хоровото име престава да се огражда със серех. Както картушът, така и серехът могат да се разполагат както хоризонтално, така и вертикално.

Регалии (знаци на царската власт) на фараона

Като всеки монарх, египетският фараон носи отличителни знаци (облекло, украси и принадлежности), които демонстрират неговото положение и символизират различните аспекти на властта му. Поради изключителната им древност значението на някои е забравено, а други изглеждат прекалено екзотични на любопитните чужденци. Всички те обаче носят своя дълбок смисъл за египтяните, а нерядко първоначално имат и чисто практическо приложение.

1. Корони

Короната на египетския владетел е двусъставна и изразява функцията му на обединител на Горен и Долен Египет. Тя се нарича сехемти (- „две могощи“; ст.гр. ψηεντ, оттам „пшент“) или „уеререт“ (просто „короната“) и се обозначава с ; или ; Произлиза от съединяването на бялата корона хеджет на Горен Египет и червената корона дешрет на Долен Египет. Първият археологически засвидетелстван случай фараонът да е изобразен с нея е при Джет (ок. 2980-2920 г. пр. н.е.), третият фараон от I династия (ок. 3032-2853 г. пр. н.е.).

Хеджет или „мисут“ (, , , , , или - „бялата и блестящата“) е короната на Горен Египет (страната взела надмощие в обединителния процес). Засвидетелствана е като регалия на южните фараони от културата Накада (Йераконполис, Тинис, Абидос) още през Протодинастичния период. Първото известно изображение на хеджет датира от ок. 3500-3200 г. пр. н.е. и е открито в Северна Нубия (Та-Сети). Има предположение, че е била знак на властта за владетеля (несу) на южен (нубийски?) клан, който тръгвайки на север покорява местните племена. По време на юбилейния празник на обновление магическата сила на фараона: Хеб-Сед хеджет се украсява с опашка на сокол : на статуетка на Пепи I (ок. 2332-2283 г. пр. н.е.).

Дешрет (, , , или - „червената“) е короната на Долен Египет и на Червената земя – пустинята, противопоставена на Кемет (Черната земя) – плодородната земя на Нил. Друго нейно име е „нет“, асоциирано с богинята Нейт от Саис, покровителка на Делтата. Стилизираният извит елемент в предната част символизира хоботче на медоносна пчела – древен тотем на областта. Първото запазено изображение на дешрет е върху палитрата на Нармер (XXXII в. пр. н.е.).

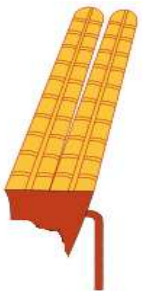
Хепреш (), наричана още Синята корона или Короната на войната е изобразявана като атрибут на фараона през времето на Новото царство. Изработена е от тъкан или кожа, боядисана в синьо и украсена със златни пайети във вид на слънчев диск. Отпред е оставен уреят (знакът на кобра в нападателна поза или богинята Уаджет, готова да защити владетеля). Твърде често фараонът е изобразяван с нея по време на битки и военни походи, откъдето се появява мнението, че тя е носена по време на война. Изображенията обаче поазват, че е положена на главата на царя и по време на различни други церемонии. Първото нейно изображение е върху Стела 20799 от Кайро (Втори преходен период: ок. 1650- 1550 г. пр. н.е.), а първият портрет на фараон с нея е на Аменхотеп III (ок. 1410— 1372 г. пр. н.е.).

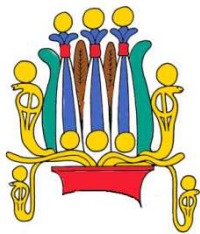
Немес () е покривало за глава, което е част от ежедневното облекло на фараона. Представлява разновидност на обичайното за страната покривало на главата за предпазване от слънцето. Цветовете на тази част от облеклото имат и вторично значение да показват социалния статус на носителя. Наборът от жълти и сини ивици е позволен само на владетеля . Немесът има и сакрална функция - служел е за спазване на табуто косите на монарха да не бъдат показвани публично или на външни хора . Той също е украсяван с урей. Понякога върху него се поставя двойната царска корона. Първата скулптура на владетел с немес е на Джосер (ок. 2691–2625 г. пр. н.е.) от III династия (ок. 2691–2613 г. пр. н.е.).

Атеф () е корона, асоциирана обикновено с бога-владетел на отвъдния свят – Усире (Озирис). Представлява короната на Горен Египет (хеджет) , допълнително украсена с две щраусови пера, асоциирани с богинята на справедливостта – Маат и отразяващи аспекта на Озирис като съдия на душите. Тъй като съгласно митичните генеalogии той е и един от първите царе на страната, фараонът носи атеф в качеството си на божествено възплъщение на Озирис или по време на религиозните ритуали. Атеф носи и богинята Нехбет, патрон на Горен Египет. Първите изображения на атеф датират от времето на Сахура (ок. 2487–2475 г. пр. н.е.) от V династия (ок. 2494-2345 г. пр. н.е.).

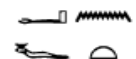

Шути (: „двете пера“) е украшение от двойка пера, впоследствие често комбинирани с урей. Типичен атрибут на тиванския бог Амун (Амон), като вероятно първоначално е отличителен белег на владетелите на Тиванския ном. С корона от две пера фараоните са изобразявани като идентификация с Амон или демонстрация на произход от него. Перата са от сокол – символизиращи слънчевия бог Хор, който е и цар на Египет или от щраус. Тогава те се асоциират с „перото на Маат“ – богиня на справедливостта и порядъка, разбираани едновременно като ред в обществото и съвкупност от космически закони, управляващи цялата Вселена (Маат е изобразявана с украшение от едно щраусово перо). Носи се често върху златната диадема (сешед). Първите изображения на шути датират от царуването на Снофру (ок. 2613-2589 г. пр. н.е.) от IV династия (ок. 2613-2494 г. пр. н.е.). Започва да набира популярност като символ на власт от управлението на Ментухотеп II (ок. 2046-1995 г. пр. н.е.) в началото на Средното царство (ок. 2055-1650 г. пр. н.е.), когато Амон излиза начело в древноегипетския пантеон.

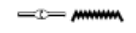

Хемхем или „лъвският рев“ () е модификация на атеф, която се приема като корона на фараоните през Амарнския период (ср. на XIV в. пр. н.е. или края на XVIII династия- ок. 1550-1292 г. пр. н.е.). Тя е и атрибут на Мандулис, бог на слънцето в Куш (Нубия), асоцииран с египетския Хор. Предпочитана е от Аменхотеп IV (Ехнатон: ок. 1372-1355 г. пр. н.е.) който често е изобразяван с нея, както и съпругата му Нефертити. Запазено е и изображение на Тутанкамон (ок. 1354-1344 г. пр. н.е.) с тази корона. Разцвет на популярността си преживява обаче най-вече по времето на Птолемеите (305-30 г. пр. н.е.). Представява троен атеф, богато орнаментиран и украсен със щраусови пера и уреи, увенчани със слънчевия диск. Разположена е върху чифт рога на овен. Обикновено се носи в комбинация с немес. Символизира изгряващото слънце, асоциирано с фараона като син на слънцето, както и свещения лотос. Емблема на могъщество и унищожителна сила, както и възраждане и безсмъртие. За обозначаване на множеството уреи през елинистичната епоха се използва терминът калатос (κάλαθος – „плетка“), основан на впечатлението от преплетените змийски тела.

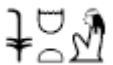
Хат или още афнет () е вариант на покривалото за глава по-стар от немеса, който произлиза от него. Първото изображение на монарх с хат е върху пластина от слонова кост на фараона Ден (ок. 2975–2935 г. пр. н.е.) от I династия (ок. 3050-2890 г. пр. н.е.). Формата е семпла, цветовете могат да бъдат различни- синьо, жълто, червено. Символизира нощната страна на ежедневния цикъл за разлика от немеса, който е възприеман като соларен символ. Затова и е широко използван при изображения и статуи от гробниците на владетелите. Асоцииран е също и с душата „ка“ на царя.

Седен или Кушитската шапка () е вероятният предшественик на Синята корона на войната. Известна е още от времето на Старото царство (ок. 2686- 2150 г. пр. н.е.). Името седен обаче получава по времето на Кушитската XXV династия (760-656 г. пр. н.е.), за да не се бърка с хепреш, с което име е известна дотогава. Името вероятно произлиза от египетското stn.w , едно от древните наименования на бялата корона хеджет, което може да бъде свързано етимологически с понятия като „отличие“, „почест“, „достоинство“. Впоследствие се превръща в регалия на царете на Куш (Нубия). Има прост овален дизайн, изработвана е от различни тъкани и обикновено е увенчана с един или два урея. Шапката е и атрибут на мемфиския бог Птах.

Сешед - „сияйният“ (или „медех“-) е златна диадема, известна от времето на Снофру (2613-2589 г. пр. н.е.) , първия фараон от IV династия (ок. 2613-2494 г. пр. н.е.). Първоначално не се използва самостоятелно, а само в комбинация с атеф или шути. Основна негова функция е да носи урея. Впоследствие се употребява и самостоятелно. Изработван е от злато или сребро и често инкрустиран със скъпоценни или полускъпоценни камъни.

Короните на главната съпруга на фараона – царицата (на египетски „хемет несу“ – „господарка на Египет“) са също разнообразни и пищни, наситени с митологична и социална символика. През различни исторически преиоди са предпочитани различни корони.

Най-стара и използвана през целия период на съществуване на египетската монархия е короната, изобразяваща покровителката на Горен Египет, богинята- лешояд Нехбет (), а по-късно е атрибут и на богинята Мут. Тя символизира ролята на царицата като закрилница на страната и защитник (помощник) на фараона. Известна е ато традиционна регалия за първата съпруга още от Раннодинастичния период (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.). Често се комбинира с урей или рогата на Хатхор.

Короната на Хатхор (или) е атрибут на египетската богиня на любовта, женската зрялост и майчинството. Тя е асоциирана със священата крава, а слънчевият диск между рогата изобразява победна и застрашително-изгаряща мощ. Тази корона започва да се носи от цариците към края на XVIII династия (ок. 1550-1292 г. пр. н.е.). Комбинира се с урей.

Короната Изис-Сотис (ст.гр. Ἴσις-Σῶθις, от египетски Исет-Сопдет   -) е шути с двете пера, украсена допълнително с рога на газела. Асоциира се с богинята Изида, майка на митичния родоначалник на фараоните Хор. Сопдет е женската форма на името Сопду- божество, асоциирано както със священата звезда Сириус: свързана като с астрономическите аспекти на земеделския цикъл и летоброенето, така и с епидемиите в най-горещите летни дни („горещниците”), посветени на него. Сопду е асоцииран и с Хор (Хар-Сопдет) като олицетворение на губителните аспекти на соларното божество. Тази корона също е известна от края на XVIII династия (ок. 1550-1292 г. пр. н.е.) – един от първите образци увенчава главата на Теје (ок. 1409-1359 г. пр. н.е.), съпруга на Аменхотеп III (ок. 1410— 1372 пр. н.е.) и впоследствие регентка на Аменхотеп IV (Ехнатон: ок. 1372-1355 г. пр. н.е.).

Короната на Арсиное II (Ἄρσινόη) от династията на Птолемеите (305-30 г. пр. н.е.), съпруга (278-270 г. пр. н.е.) на Птолемей II Сотер (283-246 г. пр. н.е.). Това е типичен образец на владетелските корони през елинистическия период (IV-I в. пр. н.е.) : синкретична комбинация от елементи на няколко традиционни корони: короната- лешоядовата корона на Нехбет, дешрет, овнешките рога на хемхема с перата на шути и слънчевият диск с рога от короната на Хатхор. Тази комбинация изразява едновременно женствената същност и пълните права на монарх на владетелката. Успехът на този вид корона е толкова голям, че впоследствие се носи и от мъжки представители на династията, независимо от подчертано феминизираната символика.

Короната на Нефертити (Нефер-неферу-атум Нефертити   ) - ок. 1391-1351 г. пр. н.е.) с която е изобразена на знаменития бюст, изложен в Берлинския музей е по всяка вероятност модификация на хепреша и един от многото експерименти в символиката, характерни за Амарнския период (ср. на XIV в. пр. н.е.). По всяка вероятност демонстрира важната роля на царицата в управлението и култа.

2. Скиптри и жезли

Хека (; ; или) е скиптър с извит край, произлязъл от пастирската гега (кривак). Самата дума означава „владетел“, а в йероглифното изписване на понятието: или , задължително се включва и този елемент. Символизира ролята на фараона като водач – „добър пастир“ на своя народ, който се грижи за „стадото“ си с внимание и усърдие. Счита се, че е надарен със свръхестествени магически сили – омоним на думата - „хека“ означава „магия“, а впоследствие е персонифицирана като Хека, бог на магическия ритуал. Използва се почти винаги в заедно с нехаха. Атрибут първоначално на земеделския бог Анеджти, слял се впоследствие с Озирис. Хека е скиптърът с най-дълга история от всички царски регалии. Негови изображения са датирани още от Преддинастичния период (ок. 6000-3100 г. пр. н.е), а екземпляр е открит в гроб в Абидос, принадлежащ към късния период на културата Накада (Накада III : ок. 3200-3000 г. пр.н.е). Носенето на хека е привилегия само на фараона.

Нехаха (; или) е вид скиптър, произлязъл според най-разпространената версия от ръчната млатилка за овършаване на зърното от житните класове, а според друга от пастирския камшик, с който се подкарва добитъкът. Представлява три декоративни плитки, прихванати към дръжка. В съответствие с първата хипотеза е и първоначалната му функция като атрибут на Анеджти и впоследствие на Озирис от Абидос в качеството му на бог на вегетацията и земеделския цикъл. С нехаха се изобразява и Мин, божество на плодovitостта, Хонсу, Анубис, както и различни свещени животни. Като символ на царската власт се използва почти винаги заедно с хека. Едно от първите изображения заедно с други инсигнии на царската власт може да се види върху палетата на Нармер (кр. на XXXII в. пр. н.е.). Нехаха също има право да носи само фараонът.

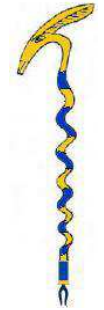
Уас (; или) е може би най-известният египетски жезъл. Етимологически е свързан с понятието „власт, господство“ („уас“, изписвано със същия йероглиф), както и с името на египетската столица Тива (Уасет:). Възможна първоначална функция на раздвоения му долен край мож би е била да укротява и обезопасява змии (жречески жезъл). Горният край е оформен като глава на животно – на митичния бог Сет, на чакал или газела. Понякога може да има украса от пера. Свързан е с боговете Сет от Омбос и Монту от Тива, а също така е и емблема на града. Носят го и соларни богини, асоциирани със защитните или унищожителни сили на „слънчевото око“ ()– Уаджет, Бастет, Сехмет, Нейт, Тефнут. Жезълът уас се използва често като рамка в йероглифните надписи. Във вертикално положение поддържа удълженото изписване на думата „небе“, символизирайки стълбовете-устои на небето. В хоризонтално е разположен над удълженото изписване на думата „земя“, предавайки идеята за владееене на територия или вселената като цяло.

Мекес или „този, който защитава“ () е жезъл, който може да се носи както от фараона, така и от обикновени благородници и държавни служители. Първото свидетелство за него е от изображения на фараона Анеджиб или Аджиб (ок. 2925-2900 г. пр. н.е.) от I династия на Ранното царство (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.) върху каменни съдове.

Дам (или) е жезъл, подобен почти във всичко на уас, с единствена разлика, че дръжката му е вълнообразно нагъната. Приписва му се могъща магическа сила, което вероятно показва произход от жречески (шамански) атрибут – съгласно Текстовете от саркофазите (469) от времето на Средното царство той е оръжие на божеството Сах (съзвездието Орион), което прогонва с него демоните. Свързан е и с бога на земята Геб.

Йероглифът му предава и смисъла на понятието електричество (електрон) – скъпоценна сплав от злато и сребро.

Хед е церемониалният боздуган (), който е една от най-популярните регалии през периода Накада III (ок. 3200-3000 г. пр.н.е) и Раннодинастичния (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.) период. Находки като богато украсените глави за боздугани на царете Скорпион II и Нармер (XXXII в. пр. н.е.), открити в хранилището на храма в Йераконполис (Нехен), както и палетата на последния и пластината от слонова кост на Ден (ок. 2975–2935 г. пр. н.е.), където фараонът е изобразен като символичен победител доказват недвусмислено, че боздуганът не е просто оръжие, а инсигния с богат символичен и дори ритуален смисъл. Впоследствие формата му се изменя, като се срещат и полусферични варианти. Йероглифът, който го обозначава се използва и за предаване смисъла на понятия като „блясък“, „мълния“, като асоциация с бърза и съкрушаваща мощ. Боздуганът се асоциира с бога на войната и лова Упуаут („Този, който отваря пътищата“, ст. гр. Οφύις) във вид на вълк или чакал, както и със „слънчевото око“ ().

и

Сехем (;   - от „владеея, контролирам“) или хепер (- от „управлявам, подтискам) е скиптър във вид на плоска бухалка върху дръжка във вид на лотосов цвят. Асоциира се с боговете, олицетворяващи конкурентните аспекти на царската власт (борбата за престола) – Хор и Сет, наричани „сехемуи“- „двамата сехем“. Затова фараонът носи два сехема като знак, че е встъпил в правата си на владетел. С тях той ръководи церемониите по назначаване на нови държавни служители. Те също имат право да носят такъв скиптър. Тогава той се нарича аба ( ) и е символ на техните служебни правомощия.

Получават го от фараона по време на встъпването в длъжност. Засвидетелствано е задължение за носенето му при надзора по време на строежа на кораби. Двата сехема като белег на царско достойнство са избрани за име на фараона Хасехемуи -   (ок. 2884-2686 г. пр. н.е.) от II династия (ок. 2890-2686 г. пр. н.е.). Йероглифът сехем означава още и сестър – музикален инструмент.

Хепеш ( ) е сабя или ятаган, който освен че служи като оръжие, има и церемониални функции като регалия. Свързан е с понятието „мощ, могъщество“. Асоциира се с „могъщата десница“ на боговете Сет и Хор , със съзвездието Голямата Мечка, както и с предния крак на свещения бик.

Нехбет (или) е скиптър във вид на лотосова пъпка (). Свещеният лотос („сешен „) е символ на Горен Египет и вероятно поради това започва да се счита за емблема на царската власт. От него произлиза т. нар. „палка на Рамесидите“ – модификация на този жезъл, която в епохата на Рамесидите се носи от фараона по време на различни важни церемонии. Рамесиди е общо название на фараоните от в XIX (ок. 1292- 1186 г. пр. н.е.) и XX (ок. 1186—1032 г. пр. н.е.) династии, според най-разпространеното царско име в периода – от Рамзес I (ок. 1292-1290 г. пр. н.е.) до Рамзес XI (1105-1070 г. пр. н.е.). Най-известен е Рамзес II (1279- 1213 г. пр. н.е.).

Скиптърът мекес (), който се различава от жезъла мекес и не бива да се смесва с него произлиза от бойната тояга. Това оръжие продължава да се използва дори в по-късните времена, когато каменните боздугани от архаичната епоха са отдавна изоставени. Символиката и церемониалните му функции са подобни на боздугана хед.

Амес () е жезъл, който често се бърка с мекес. Етимологията на названието му произлиза от „хващам, улавям“. Известна е декоративната му употреба при изобразяване върху ковчези от времето на Средното царство (ок. 2055-1650 г. пр. н.е.), където амесите са в групи по четири и са ориентирани съобразно четирите посоки на света.

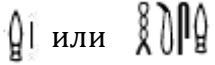
Жезълът джед () произлиза от свещения стълб джед. Той представлява колона със специфичен капител и цветна украса. В религиозен план е асоцииран с „опорите на небето“, представлява и фалически символ. Етимологически названието му предава понятието „стабилност, устойчивост“ – „джедет“ (). Свързан е с култа към Озирис и легендата за неговото възкресение, където ковчегът с тялото на мъртвия бог се намира във вътрешността на приказно дърво. След изваждането му от Изида, тя извършва над дървото тържествени церемонии на освещаване и то се превръща в джед. В Мемфис (Меннефер), първоначално политическа, впоследствие религиозна столица на Египет джед е свързан с култа към Птах (с епитет „божественият джед“) и сина му – сокола Сокар, свързан с Озирис в аспекта му на божество от задгробния свят. Жезълът се използва по време на ритуалите, съпътстващи празника на Сокар (края на кахерка или хойак – последния месец от първия сезон на годината : ахет или сезона на разлива на Нил, съответстващ на декември-януари). В последния ден на месеца и празника фараонът тържествено изнася жезъла и провъзгласява възкресението на Сокар. Жезълът се използва и по време на ритуалите от Хеб-Сед: юбилей за магическо обновяване силите на фараона, празнуван на тридесетата година от управлението, а след това на всеки три години. Централен момент в него е т. нар. „издигане на стълба джед“.

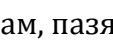

Аут () или **аунет** () е жезъл, който вероятно е първообраз на скиптъра хека. Също като него е асоцииран с пастирската гега, както и с тоягата, използвана при пътувания. Йероглифът му има значение и „пустинни животни с копита“. Има важно значение в заупокойния култ, като е изобразяван в ръцете на магическите статуи на мъртвия, изобразяващи странстването му из Западната пустиня към живота в откъдното (като тези на Тутанкамон - ок. 1354-1344 г. пр. н.е.).

За египетските царици и останалите царски съпруги също е определен богат набор от скиптри и жезли:

Хетеш () е скиптър, чието название означава „край, завършек, съвършенство“. Формата му е асоциирана с лист от маруля, свещено растение на бога на плодородието Мин от Коптос (Гебту). Йероглифът му участва в изписването на понятия като „милост, благодост“, „украшение“ и „господарка на харема“. Понякога се носи и от мъже и тогава се използва при церемониите по встъпване в длъжност, също както скиптър аба.

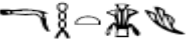

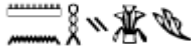
Ху () е щраусово перо върху дръжка във формата на папирусов връх. Етимологията му включва понятието „защитавам, пазя“ („хуй“ -). Цариците и другите благородни дами го използват като ветрило. Също така се носи и от пазителите на царските покои. Когато е в ръцете на богини като Изиди и Нефтиди или на Хор, изобразява „диханието на живота“. С ху те веят над тялото на мъртвия Озирис за да бъде той възкресен.

Мухогонката (състои се от три ленти животинска кожа, закрепени върху къса дръжка) също се счита за отличителен знак. Царствените особи от женски пол често са изобразявани да я държат в ръце, особено през периода на Новото царство (ок. 1582-1069 г. пр. н.е.).

Скиптърът носен от жриците на Хатхор, каквито са били много от царските съпруги се нарича сешешет – систър (вид музикален инструмент : или). Често систърът се обозначава със същите йероглифи, както и скиптърът сехем (;). Официална титла на жрицата на Хатхор е „свирачка на систър“.

Жезълът, завършващ с глава във форма на папирусово съцветие е атрибут на богините на Долен Египет - Уаджет, Тефнут, Бастет, Сехмет, Нейт; тъй като папирусът („мехут“ : или „менех“ : ;) е свещена емблема на тази област. Те често са изобразявани с него на картини, показващи как защитават божествения младенец Хор по време на неговите странствания. Този жезъл, както и самото влаголюбиво растение символизира първичния изгрев на слънцето от водната бездна. Носи се от царицата като владетелка на Долен Египет.

Жезълът, завършващ с глава във форма на съцветие на растението острица („джиу“ - ;) е атрибут на соларните богини на Горен Египет, на който това растение се явява древна свещена емблема (тотем) : Нехбет, Рат-тауи, Джененет и Мут. Носи се от царицата като владетелка на Горен Египет.

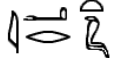
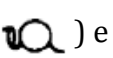

Аби е жезъл с раздвоена основа, който произлиза от тоягата, използвана от змиеукротители и пътници за обездвижване на змии или пръта, с който рибарите по Нил избутват лодките си. Някога е бил отличителен знак на първородния син („шемсу“ -). Възможно е в даден период да е бил и регалия на царския престолонаследник.

3. Други атрибути

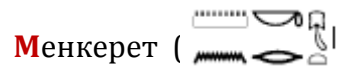
Иарет или урей, от ст.гр. - οὐραϊός (или) е изображение на изправена в нападателна стойка кобра. Приема се, че това е богинята Уаджет от град Буто (Пер Уаджет в Делтата), готова да защити фараона от враговете му. Владетелят го носи на челото си, в комбинация с корона или немес. Уаджет е соларна богиня, наричана впоследствие „окото на Ра“, затова и уреят се асоциира с този слънчев бог. Вероятно първоначален царски символ на Долен Египет, на когото Уаджет се явява локално божество-патрон, уреят има дълга история като регалия – още от времето на Старото царство (ок. 2686- 2150 г. пр. н.е.). Откритите от археолози образци на уреи са изключително редки. Най-старият и впечатляващ е този на Сенусерт III (ок. 1897-1878 г. пр. н.е.) от XII династия (1991-1802 г. пр. н.е.). От времето на Новото царство (ок. 1582-1069 г. пр. н.е.) нататък и особено в епохата на Птолемеите (305-30 г. пр. н.е.) се наблюдава тенденция към увеличаване броя на уреите върху короната – два или повече.

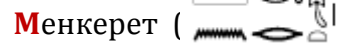

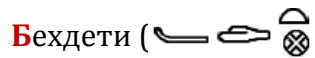
Хебсут () е фалшива брада от животински косми. Въпреки преобладаващата повсеместно в по-късни времена в Древен Египет привычка мъжете да бръснат брадите си, в архаичната епоха брадата и там, както и навсякъде на Изток е била символ на зрялост, мъжественост и авторитет. Брада носят и много богове (Озирис, Мин, Птах). Затова като компромис между традицията и ежедневието фараонът започва да носи изкуствен атрибут като знак на своята съпричастност към божествеността. И докато за брадата на фараона върху палетата на Нармер (XXXII в. пр. н.е.) не можем да твърдим със сигурност дали е украшение или добре поддържана естествена брада, то изображенията на Менкаура (Микерин – ок. 2532-2503 г. пр. н.е.) от IV династия (ок. 2613-2480 г. пр. н.е.) вече явно я демонстрират символичен артефакт. Значението на хебсуте толкова голямо, че дори жена-фараон като Хатшепсут (ок. 1508–1458 г. пр. н.е.), петият владетел от XVIII династия (ок. 1550-1292) е изобразявана с нея.

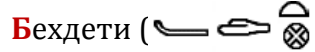

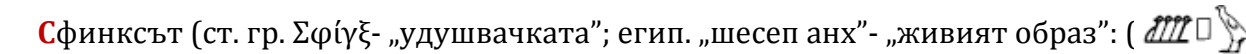
Анхът (или) е един от най-известните древноегипетски символи. Означава „живот, вечен живот, безсмъртие“, йероглифът му се използва при изписване на понятия със смисъл „благосъстояние, щастие“. Има различни теории за прохода му: според сър Ърнест Алфред Томпсън Уолис Бъдж (1857-1934) негов първообраз е специфичен колан с тока, носен от богинята Изида, а сър Алън Хендерсън Гардинър (1879-1963) смята, че е изображение на сандал с връзка, думата за който има същото произношение. През 2004 г. Андрю Хънт Гордън и Калвин Швабе изказват предположение, че анх произлиза от гръдната част на гръбнака на домашното говедо. Анх (един или два) държат в ръцете си египетските богове. Починалите царе и царици са изобразени да получават този символ от тях като знак за получаване на безсмъртие. При фараона носенето на анх означава както съпричастност към божествената природа, така и свръхестествения мандат на доверие, даден му свише за да управлява страната. Представата за намеса на боговете в коронацията е изобразяването на владетеля, „кръщаван“ от боговете Хор и Тот, като водните струи, които те изливат върху него са във вид на потоци от анх-символи. По време на религиозните реформи на Ехнатон (ок. 1372-1355г. пр. н.е.) той е обрисуван като получаващ благоволенieto на Атум като слънчеви лъчи, завършващи отново с анх.

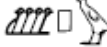

Менкерет () е бича опашка- отначало истинска, впоследствие символично стилизирана. Тя е атрибут на царската власт и част от облеклото на фараона още от времето на Късния додинастичен период (ок. 3200-3000 г. пр.н.е) и Ранното царство (ок. 3100- 2686 г. пр. н.е.) Изображения на царете от XXXII в. пр. н.е. Скорпион (Серкет - върху главата на церемониалния боздуган) и Нармер (върху палета) , открити в храмовото хранилище на Йераконполис (Нехен) показват набедрените им препаски украсени с бича опашка. Традицията се запазва чак до времето на Новото царство (ок. 1582-1069 г. пр. н.е.) – пълният комплект одежди на Рамзес III (1186–1155 г. пр.н.е) от XX династия (ок. 1186—1032 г. пр. н.е.) включва и тази регалия. Биковете, например Апис (Хапи – анкх: в Мемфис), Мневис (Меруер: в Хелиополис) и Бухис (Баха: в Хермонтис) са едни от най-почитаните животни в Древен Египет като въплъщения на ка (виталната сила, душата) съответно на Птах (по-късно Озирис), на бога слънце Ра-Атум и на бога на войната Монту- символи на неустойма мощ и плодovitа потентност. Един от епитетите на фараона е „мутемеф”- „бик на своята майка”(богинята Хатхор). Чрез менкерет се смята, че той привлича върху себе си по магически начин качествата на свещеното животно. Бичата опашка играе важна роля в юбилейния празник на монарха : Хеб-Сед (Празник на опашката), който се асоциира с „обновяване силата на менкерет” и е свързан с бога вълк (или чакал) Упуаут, наричан още Сед. Друго възможно приложение на инсигнията е в заупокойния култ. Запазено изображение на фараона Ейе (1344–1340 г. пр.н.е) показва как той извършва ритуала „отваряне на устата” за покойния си предшественик Тутанкамон (ок. 1354-1344 г. пр. н.е.) с бича опашка в ръце.

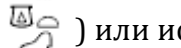
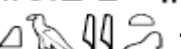

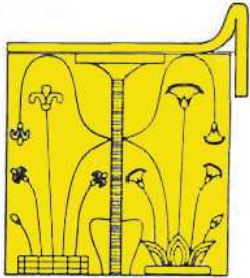
Бехдети () е изображение на крилат слънчев диск, често украсен с два урея („очите на Ра”). Свещен символ на един от местните ипостаси на бога слънце: Хор Бехдет от Едфу (ст. гр. Аполонополис Мегале), който се радва на изключителна популярност още през Старото царство (ок. 2686- 2150 г. пр. н.е.), а впоследствие се слива с Ра и Озирис в единно синкретично божество (Хор-са-асет-са- Усир или Хароерис). Поради асоциирането на владетеля със слънцето Хор бехдети е заимстван като емблема на царската власт още при първите египетски династии. Най-ранното запазено изображение на диска с кобрите Уаджет е от времето на Снофру (ок. 2613- 2589 г. пр. н.е.), основателя на IV династия (ок. 2613-2480 г. пр. н.е.). Бехдети е изобразяван и като фигура на сокол, увенчан със слънчевия диск , понякога с главата на фараона като негово символично въплъщение.

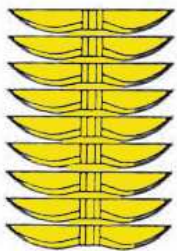
Сфинксът (ст. гр. Σφίγξ- „душвачката”; егип. „шесеп анх”- „живият образ”: () е митично същество с лъвско тяло и човешка глава. Той е един от най-древните символи на царската власт в Древен Египет. Древната асоциация за лъва като водач на животните по естествен начин води до това, че владетелите се отъждествяват с него и неговите качества. Статуите на сфинкове носят лицето на монарха от разцвета на Старото царство (ок. 2686- 2150 г. пр. н.е.) : най-известен е Големият Сфинкс от Гиза (дължина 73 м.; височина 20 м.) , изобразяващ фараона Хафра (Хефрен- ок. 2686- 2150 г. пр. н.е.) – една от емблемите на страната и днес, заедно с пирамидите. Най-старият образец е статуята на царица Хетефереш II (ок. 22723- 2563 г. пр. н.е.): съпруга на Джедефра (ок. 2566–2558 г. пр. н.е.) от пирамидата му в Абу Рауаш. По-късно сфинксът се отъждествява и с бога Амон- тогава върху тялото има глава на овен- напр. алеята на сфинксовете в Карнак (Ипет Сут).

4. Троне

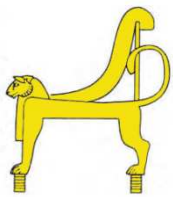
Египетската монархия, както всяка друга, има за свой символ и царския трон: хенду (), несет () или исбет (). Специфичен епитет на царския престол е „каит” – „възвисената земя, възвишението, възвишеното място” : . Има няколко вида троне на които може да възсяда фараонът :

Тронът на Двете обединени земи („сема-тауи” :) е украсен с мотив на две преплетени растения: острица (емблема на Горен Египет) и папирус (емблема на Долен Египет), символизиращи неразделното единство на страната – основа на властта на владетелина. Понякога те са допълнени с изображения на Хор, Сет, Тот или бога на Нил Хапи, които преплитат растенията – демонстрация на тяхното благоволение към фараона. В други случаи с тях са увързани като пленници покорените чужди народи: либийци, нубийци, азиатци.

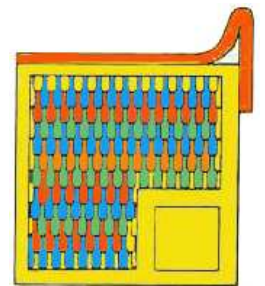

Престолът на Деветте лъка („пешдет” или) се основава на древна символика. Асоциацията е на враговете-чужденци с лъкове: думите за лък – „педет” и чужденци – „педет” звучат еднакво, като и в двата случая в изписването на понятията участва и йероглифът „лък”- . Числото девет пък се асоциира с идеята за три пъти по три (множество), тоест „множество на множествата или „неизброимо множество”, както и с основните противници от съседните територии, като споменатите по-горе. Седнал върху такава седалка, царят демонстрира господство и превъзходство над тези покорени неприятели – както собственото си на могъщ владетел, така и на страната си като цивилизована империя, надделяваща над варварите. „Деветте лъка” се изобразяват и върху подложката за нозе пред трона, за да може фараонът да ги тъпче.

Тронът на лъвовете („маиу” -) се отличава с това, че опора на седалката са двойка скулптирани лъвове, като главите им служат за облегалки. Освен идеята за царствената мощ на животното, той предава и много по-дълбоки асоциации. Лъвовете се считат за изображения на боговете Шу и Тефнут, които са стражи на хоризонта на небето и земята в лъвски облик и охраняват слънцето при неговия изгрев и залез от митичните му врагове. По този начин сядайки на трона, фараонът за пореден път се представя като видимо въплъщение на самия бог на слънцето: Ра-Хорахте. Единственият и твърде известен такъв трон е от гробницата на Тутанкамон (ок. 1354-1344 г. пр. н.е.) .

Тронът на бог („нечер”-) е позволен на фараона, тъй като той се счита за живо въплъщение на божеството- напр. изображението на Сети I (ок. 1294-1279 г. пр. н.е.). Престолът е украсен с изображения на пера – символ на бога-сокол Хор.

5. Щандарти

Щандартът е емблема във вид на изображение, носено върху дълъг прът. Той служи за церемониални цели също както знаме (флаг) в много от архаичните общества, като има идентични функции и символика. В Египет щандартите се използват от най-дълбока древност: най- малкото от периода Накада II (Герзейска култура- ок. 3500-3200 г. пр. н.е.). Върху тях са поставяни обикновено емблемите на номите (егип. „сепат“ : ; ; ;) - държавоподобни образувания на отделните области, предшествващи процеса на обединение на страната. Носят се начело на армиите по време на поход или по време на тържествени процесии, впоследствие стават инсигнии, включени в антуража на фараона. Египетското название на щандарта е серит (;) и йероглифното му изписване го свързва с понятия като „сянка” и „божествен дух”.

Слънчевият щандарт е един от най-известните. Асоцииран е със сенника („сут-ра“ : ;) за предпазване на зрението от силния блясък на слънчевите лъчи. Украсяван е с изображение на слънцето в пълния му блясък и с плюмаж от пера. Символичното му предназначение е да предпазва очите на присъстващите от блясъка на живото слънце – фараона.

Щандартът на Хор () е един от т. нар. „божествени щандарти”. Те винаги освен вертикалната дръжка имат и напречна хоризонтална основа в горния край, за да наподобяват йероглифа „нечер” („бог“: ;). Свързан е с най-старата официална титла на фараона – „Хор” и затова се носи пред него за да оповестява присъствието му.

Щандартът () на Упуаут (гр. Οφίς : ; , „Този, който отваря пътищата”) е свързан с възможно произхождащия от Северна Нубия (Уауат) и изобразяван като вълк или чакал бог на войната и лова с култов център в Асиут (др. егип. Заути, гр. Ликополис). Един от епитетите му е „Този с остриите стрели, помогъщ от боговете”. Твърде рано започва да се отъждествява с фараона в неговия аспект на върховен военачалник и затова щандартът на Упуаут е любим талисман на владетеля, който го съпровожда винаги при военни походи. Украсяван е и със священата кобра (урей).

Шедшед () е щандарт с не напълно изяснени етимология и символика. Отъждествяван е с плацентата на кралицата-майка от която се ражда царят; с възглавничката на трона или с лунния бог Хонсу.

По време на юбилейния празник на възраждането на силите Хеб Сед фараонът се предшествва от два щандарта на Упуаут, един щандарт на Хор и един шедшед щандарт.